№ 2 Յունվարի 10 (22) 1881 Յունվարի 10 (22) № 2

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքից գրում են ուղղակի
Тифлисъ, редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թւին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյնքով և նոյն պրօգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետեւեալ օրերից):

ՊՐՕԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիետօն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ:

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարին 10 րուբլ, կէս տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3. ր. երկու ա 2 ր. և մի ամս. 1 րուբլ:

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մարմնամարզութիւն:— Ներքին տեսութիւն: «Голосъ» լրագրի յօդուածները: Նամակ խմբագրին: Նամակ խմբագրին Ներքին լուրեր: —Մշակի» հեռագիրներ: —Յայտարարութիւններ: —Բանասիրական: Գաւական մամուլ:

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

Այս օրերս բացւաւ Թիֆլիսում մի շատ օգուէտ հիմնարկութիւն, այն է Մարմնամարզական դահլիճ Գոնիբեան հրապարակի ա:

Մենք չենք կրի այստեղ հին, մաշված ճշմարտութիւնը թէ ,,առողջ մարմնմէջ առողջ հոգի է լինում'',—այդ ընդհանրապէս ուղիղ միտքը կարող է, ի հարկէ, բացառութիւններէ վերաբերութեամբ և սխալ լինել, որովհետև շատ անգամ մենք տեսնում ենք որ թէ արական և թէ իգական անհատը, որ ֆիզիկապէս ամեն կողմից գեղեցիկ, զօրեղ և առողջ է, լինում է բարոյապէս և մտաւորապէս թոյլ և անընդունակ, տեսնում ենք և հակառակ բացառութիւններ,—բայց մի բան անուրանալի է, որ նոր սերունդի դաստիարակութիւնը չը պէտք է լինի միակողմանի:

Մարմնի ույժը, ի հարկէ, չը պէտք է զարգացնել ի վնաս մտաւոր և հոգեկան զարգացման, չը պէտք է նոյնպէս մտաւոր և հոգեկան զարգացումը կատարվի ի վնաս ֆիզիկական զարգացման: Խելացի մանկավարժութիւնը իրաւացի կերպով պահանջում է երկու կողմի զուգընթաց և հաւասարաչափ զարգացում:

Նայեցէք մեր այժմեան նոր սերունդի վրա, նայեցէք մեր երիտասարդ թէ տղաների և թէ աղջիկների վրա,—և դուք կը համոզվէք որ մենք նրանց մտաւոր կողմը զարգացնում ենք ի վնաս ֆիզիկական զարգացման: Մեր գիմնազիաներում, ինստիտուտներում, պանսիօններում և հոգևոր դպրոցներում տղաները և աղջիկները ամբողջ օր, փակված դասատներում նստած, որտեղ շատ անգամ օդափոխութիւնը շատ պակասաւոր է լինում, մէջքը ծռած անդադար դասեր են սերտում, իսկ ֆիզիկապէս մենք նրանցից պատրաստում ենք թոյլ, հիւանդոտ, նիհար, շատ անգամ այլանդակ էակներ....

Այդ դաստիարակութեան միանասակար ուղղութեան հետքերը մենք ամենքս աւելի կամ պակաս կրում ենք մեզ վրա:

Մարմնամարզութիւնը (գիմնաստիկա) ամենալաւ միջոց է վերականգնեցնել հաւասարակշռութիւնը նոր սերունդի մտաւոր և ֆիզիկական զարգացման մէջ:

Այդ պատճառով մենք չենք կարող ուրախութեամբ չը ողջունել այնպիսի մի հիմնարկութեան, ինչպէս պ. Լօպէսից Թիֆլիզում հիմնած մարմնամարզական դահլիճը, որտեղ մեր ուսում առնող նոր սերունդը միջոց կունենայ գիմնաստիկայով պարապել և լատինական ու յունական քերականութիւնները սերտելուց յետոյ, վարժվել ֆիզիկապէս և կազդուրել մարմնի թուլացած և փչացած ույժերը:

Խորհուրդ կը տայինք մեր քաղաքի բոլոր դպրոցական վարչութիւններին յանձնել պ. Լօպէսին իրանց աշակերտներին և աշակերտուհիներին, նրանց մարմնամարզութեան մէջ վարժեցնելու համար:

Մանաւանդ այդ խորհուրդը կը տանք Ներսիսեան դպրոցին, որի լուսաւորված հոգաբարձութիւնը և բարձր ուսում ստացած տեսուչը ուշադրութեան արժանի այն համոզմունքի են հասել թէ մանուկների առողջութիւնը շատ երկրորդական բան է:

Մեր բոլոր բժիշկներին ուշադրութիւն ենք դարձնում պ. Լօպէսի օգտակար և անհրաժեշտ հիմնարկութեան վրա:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՄՈՒԼ

Արդէն ինն ամիս է Երևանում հրատարակվում է մի շաբաթաթերթ, որը կրում է «Պսակ» անունը:

Այս ամիսը «Պսակի» հրատակութեան առաջին տարվայ վերջինն է: «Պկը» № 32-ից շաբաթական 1½ թերթ է հրատարակվում և դրանով խմբագրութիւնը ուզում լրացնել մինչև յունվարի կէսը խմբագրակ ամբողջ տարին: (№ 32) *)

Այս ժամանակամիջոցին «Պսակը» իր ընթերցողների ուշադրութիւնը չէր դարձնում այդ լրագրի վրա, միայն, որքան մենք յիշում ենք, դեռ հրատարակվելուց առաջ երբ տպվեցան յայտարարութիւններ «Պսակի» հրատարակվելու մասին, «Մշակը» երկու տող ուղղեց այդ լրագրին, նկատելով որ միանգամ ծիծաղելի է հրատարակել Երևանում մի «գիտական, պատմական և մանկավարժական» ուքրիկ լրագիր. յետոյ դարձեալ երկաող նստղութեան մէջ ցոյց տուեց՝ ինչ ուղղութիւն պէտք է ունենայ մի գաւառական թերթ: Ահա, գնում են ամիսներ և, վերջապէս, «Մշակի» ս երևում են պ. Գաղեանի երկու յօդուածներ ոնցից մէկը (Մշ. № 143) ամբողջապէս նուիրած է ոչ թէ առհասարակ «Պսակին», այլ նրա համարներից մէկի (№ 15) մէջ տպված երևելի յօդուածին «Յառաջդիմութեան մասին հայերի հրահանգը» վերնագրով, իսկ երկրորդի մէջ (Մշ. № 170) ի միջի այլոց պ. Գաղեանցը ասում է «Պսակ» լրագրի վրա ես մի քանի խօսք: Վերջապէս ամենավերջին ժամանակը «Մշակի» մէջ տպվեցան մի քանի թղթակցութիւններ Երևանից:

Ահա այն բոլորը, ինչ տպվել է, դարձեալ կրկնում ենք, որքան մենք յիշում ենք, «Մշակի» մէջ «Պսակ» լրագրի վերաբերմամբ: Ըստ երևոյթին «Մշակը» աւելորդ է գտել խօսել մի այնպիսի լրագրի վրա, որպիսին է, գոնէ մինչև այժմ, «Պսակը», այնուամենայնիւ մենք նուիրում ենք այդ լրագրին մի քանի խօսք:

«Պսակը» հաւատացնում էր, որ նա ունի մի քանի հարիւր ստորագրող (դեռ ապրիլին, № 7). հաւանական է, որ նրա բոլոր ստորագրողները կարդում են այդ լրագիրը ծայրէ ի ծայր: Ցանկանալով ազատել «Մշակի» ընթերցողներին մի այդպիսի չարչարանքից, համեստութեամբ առաջարկում ենք միայն մի յօդուած, որի մէջ, կարող ենք ասել, ամփոփված է ինն ամսվայ (համարեա ամբողջ տարուայ) «Պսակը»: Իսկ միւս կողմից՝ որովհետև այդ թերթի հրատարակութեան առաջին տարին համարեա վերջացել է և «Պսակի» պ. խմբագիրը ի հարկէ իր ամբողջ տարվայ գործունէութեան մէջ հաշիւ կը տայ իր ընթերցողներին, մեր այս փոքրիկ յօդուածը, յուսով ենք, կօգնի պ. խմբագրին այդ գործի մէջ:

*) Փակագծերի մէջ դրած թանշանները «Պսակ» լրագրի համարներն են ցույց տալիս:

* *
*

Այս տարվայ սկզբում, այսինքն մի այնպիսի ժամանակ, երբ ամեն մի ուսանող կարծես վախենում էր իր շուաքից, երբ ռուսաց ամբողջ մամուլը վախենում էր համակրութեամբ վերաբերվել դէպի ուսանողները, խրախոյս տալ նրան գործելու, մի այսպիսի անցած տխուր ժամանակ, ասում ենք մենք, Ռուսաստանի միւս ծայրում, Երևան քաղաքում, դուրս է գալի «Պսակի» առաջին համարը:

Ահա ինչ է ասում պ. Վ. Պապաջանեանցը, այդ լրագրի խմբագիրը, դիմելով ուսանողներին.

«... Նոցա՝ (այսինքն՝ գիւղացւոց) կրթութեան միակ աղբիւրն է ուսանողութիւնը. կրթել, դաստիարակել հասարակ ժողովուրդը կարող է միայն կրթվածն ու դաստիարակվածը: Ուրեմն ձեզ եմ դիմում ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ, Դուք, որ հասկացել էք տկարութիւնը, կարող էք և Դուք միայն բուժել...» և այլն և այլն (№ 1)

—«Либералъ! Чертъ вазьми!» անշուշտ կարծեցին սոնհռատեսներից ոմանք, չիմանալով «Պսակի» պ. խմբագրի փորացուը: Բայց աւելի հեռատեսները, մանաւանդ կարդալով ինն հայ ուսանողների (Մօսկվայի) մաղթանքը, փոքր ինչ ժպտեցին և մտածեցին. «կապրենք, կը տեսնենք:»

Տեսէք, ընթերցող, թէ ինչպէս լաւ էին հասկացել Մօսկվայի վերոյիշեալ հայ ուսանողները (որոնց թւում ես տեսնում ենք՝ պ. պ. Հ. Առաքելեանցին և Ս. Գաղեանցին) հայոց մի գաւառական թերթի հրատարակութեան նշանակութիւնը և ինչպէս էին շնորհաւորում նրա ծնունդը:

«.... Նկատելի է մի այնպիսի օրգանի պակասութիւնը, որ իր գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձնէր տեղական ժողովրդի կենսական—տնտեսական և մտաւոր խնդիրների վրա, երբ դատարկ է լրագրի այն տեղը, որ զբաղվէր միայն ներքին, բուն ժողովրդական հարցերով, մի այդպիսի ժամանակ ամեն մի ձգտում լցուցանելու այդ դատարկութիւնը, պէտք է ամենայն համակրութեամբ ընդունվի նրանցից, որոնց համար թանգ է և ցանկալի գաւառական ժողովրդի բարօրութիւնը:» (№ 1)

Անցնում է մօտ ամիս ու կէս դեռ պ. Պապաջանեանցի համակրութիւնը չէ սառել դէպի ուսանողները, ահա ինչ է ասում նրա օրգանը Մուրճի բերանով.

«... կրկնում ենք պ. Ասիացուն. որ... (և այլն և այլն), որ ուսանողական կրթիչ ազնուութեան հակապատկեր դարվիշի «Խենթի» ցնորական խենթութիւններով հրապուրված ուսանողների սուրբ կոչումը (լաւ ուշադրութիւն դարձրէք), պատկառելի դէվիզը չաղաւաղի, չը սրբապղծի հասարակութեան առաջ...» (№ 8)

Այս խօսքերը ասած են պ. Մելիքզադէի հայոց ուսանողութեան պատկերի մասին, որը տպվեցաւ «Մշակում»: Չենք կարող չը խոստովանվել, որ այդ պատկերի մէջ կային և չափազանցութիւններ (պ. Մելիքզադէն անկասկած աչքի առաջ ունեցել էր մեր այժմեան գործիչներին, որոնք դուրս են եկել այդ շրջանից և, նրանց վրա հիմնվելով և փոքր ինչ էլ ազատութիւն տալով իր բանաստեղծական ձիրքին, նկարել էր շատ տխուր պատկեր), բայց այդ չափազանցութիւնները իր ժամանակին հերքեց պ.

Մեր կարծիքով մեր բժիշկների պարտաւորութիւնն է յորդորել ծնողներին և դպրոցների վարչութիւններին ուղարկել մանուկներին մարմնամարզական դահլիճը, յորդորել և հասակ առած անհատներին օգուտ քաղել այդ օգտակար հիմնարկութիւնից, որովհետև յայտնի է որ մարմնամարզութիւնը պահպանում է և հասակ առածներին շատ և շատ հիւանդութիւններից, պնդացնելով մարմնի ոյժերը: Եւրոպայի իւրաքանչիւր մի քաղաքի մէջ կան հասակ առած մարդիկներից բաղկացած մարմնամարզական ընկերութիւններ:

Իսկ իրան, պ. Լօպէսին, խորհուրդ կը տանք հրաւիրել մի մշտական բժիշկ իր հիմնարկութեան համար, եթէ նա ինչպէս յայտնել է իր յայտարարութեան մէջ, կամենում է մտցնել **բ ժ շ կ ա կ ա ն** մարմնամարզութիւնը, մանաւանդ այլանդակված կազմուածք ունեցող մանուկների համար:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ГОЛОСЪ“ ԼՐԱԳՐԻ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ

„Голосъ“ լրագիրը իր անցեալ տարւայ համարների մէջ երկու առաջնորդող յօդուածներ է տպել ռուսաց եկեղեցու և հոգևորականութեան մասին, որոնցով յիշեցնում է ընթերցողներին հոգևոր սինօդի նոր պրօկուրօրի նշանակվելը և յայտնում է իր յոյսերը և ցանկութիւնները ուղղափառ եկեղեցու հարկաւոր վերանորոգութիւնների մասին:

Յիշեցնելով այն փաստը, որ ռուս ժողովրդի հասարակ դասակարգը զանազան աղանդներ է ընդունում, իսկ բարձր դասը զանազան ընկերութիւններ է կազմում, որոնք բոլորովին անտարբեր են մնում եկեղեցական և կրօնական շահերի վերաբերութեամբ, համաձայնելով այն կարծիքի հետ, թէ դրա մէջ մասամբ մեղաւոր է հոգևորականութիւնը, լրագիրը մանաւանդ է լինում այդ երևոյթի հետևեալ պատճառների վրա. որ ուղղափառ եկեղեցական արարողութիւնները բաւական անհասկանալի և ձանձրացնող են ժողովուրդի համար և մասամբ անկարգ, որ եկեղեցու մէջ կարդացածներից և երգածներից շատ բան անհասկանալի է ոչ թէ միայն ծխականների, այլ և հոգևորականներից շատերի համար, որ եկեղեցական գրքերի թարգմանութիւնները անբաւականացուցիչ են, որ այդ թարգմանութիւնները տեղ տեղ մութ և անհասկանալի են և մասամբ անկանոն:

Այս պակասութիւնները ցոյց տալուց յետոյ լրագիրը կարծիք է յայտնում, թէ հարկաւոր է Ռուսաստանի զանազան քաղաքներում մասնաժողովներ կազմել յուսաւորված և գիտնական հոգևորական անդամներով՝ եկեղեցական գրքերի անհասկանալի տեղերը ուղղելու և բացի այդ զանազան աղօթքների և եկեղեցական երգերի լեզուն փոխելու և այդ լեզուն հասարակ և ընդհանրութեան համար դիւրըմբռնելի դարձնելու նպատակով: Բացի այդ „Голосъ“ կարծում է, որ կարելի էր եկեղեցական արարողութեան ժամանակ մի քանի անգամ կրկնվող աղօթքները, մաղթանքները և միակողմանի ընթերցանութիւնը կրճատել և այդպիսով լաւացնել նրանց յատկութիւնը, փոքրացնելով քանակութիւնը:

Լրագիրը փաստերով ապացուցանում է, որ այդպիսի վերանորոգութիւնը նոր աղանդ չի ծագեցնի և ուղղափառ եկեղեցու ամբողջութեանը չի վնասի:

„Այժմ վանքերի մէջ եկեղեցական արարողութիւնները երկար են, նկատում է լրագիրը, ծխականների մէջ աւելի կարճ, իսկ պալատական, պետական և մասնաւոր եկեղեցիների մէջ արարողութիւնները կրճատվում են և փոփոխվում են: Այդ փոփոխութիւններից կախված են նրանց լաւ յատկութիւնները, որոնք մեզ պակասում են: Շտապով կարդալը և երգելը, մի և նոյն ժամանակ ընթերցողութիւնը չը վերջացրած երգեցողութեան սկսելը, աղօթողների տաճարից անդադար դուրս գնալը և ներս մտնելը, երեխաների լացը և աղաղակները, դրանք բոլորն էլ սովորական այնպիսի երևոյթներ են մեր ծխական եկեղեցիների մէջ, որոնք կարող են խանգարել ամենամեծ աստուածապաշտական տրամադրութիւնը: Եթէ կատարվեն վերյիշեալ վերանորոգութիւնները, արտաքին կարգապահութիւնը ինքն ըստ ինքեան կը վերականգնվի, քանի որ աղօթքները լաւ կը հասկանան բոլորը, հետևապէս չեն ձանձրանայ և նրանց աստուածպաշտական տրամադրութիւնն էլ չի խանգարվի“:

„Голосъ“ կարծում է, որ եկեղեցական հասկանալի արարողութիւններով գրաւված ժողովուրդին պէտք է աւելի մօտեցնել լինեն եկեղեցական շահերին և պէտքերին վերաբերեալ հարցերը: Այդպիսով կը բարւոքվին եկեղեցական տնտեսութիւնը, հաշիւները, աղքատների հովանաւորութիւնը և ծխական ուսումնարանների դրութիւնը, որովհետև դրանք հասարակական գործ կը դառնան:

Խօսելով ռուս հոգևորականների դրութեան մասին, լրագիրը նկատում է, որ այդ դրութիւնը պէտք է մեծ փոփոխութիւնների ենթարկվի թէ ներքին, թէ արտաքին և թէ բարոյական կողմերից:

Մեր բարձր հոգևորականութիւնը, ասում է լրագիրը, պէտք է հեռու լինի աստիճանաւորութիւնից և անմատչելի չը լինի: Եպիսկոպոսները պէտք է կատարեալ հովիւներ լինեն, մօտ լինեն ցածր աստիճանի հոգևորականներին և ժողովուրդին: Ուրեմն եպիսկոպոսական աստիճանը ստանալու պայմաններն էլ պէտք է փոփոխվեն:

Կուսակրօններից վերջին ժամանակներում շատ քիչ եպիսկոպոսներ են ընտրվում, որոնք բարոյական և գիտնական յատկութիւններով գերազանց լինէին: Մի և նոյն ժամանակ պատահաբար և բոլորովին իզուր եպիսկոպոսական աստիճանը յատկացրած է միայն կուսակրօններին: Եկեղեցական ոչ մի օրէնք այդ չէ պահանջում, ընդհակառակը, քրիստոնէական սկզբնական գաղափարի համեմատ, կուսակրօնները պէտք է հեռու մնան հասարակական վարչական գործունէութիւնից, նրանց համար պէտք է խորթ լինեն կենսական և գործնական շահերը:

„Մենք չենք զարթեցնում պսակված եպիսկոպոսների վիճելի հարցը, ասում է „Голосъ“, այլ պնդում ենք, որ եպիսկոպոս լինելու համար անպատճառ հարկաւոր չէ կուսակրօն լինել և այդ պաշտօնը պէտք է մատչելի անել ժողովրդական հոգևորականութեանը: Այրի քահանաներից շատերը, առանց կուսակրօնութիւնն ընդունելու, կարող են եպիսկոպոս լինել: Այսպիսի եպիսկոպոսները աւելի ամուր կապված կը լինեն թէ միւս հոգևորականների և թէ ժողովրդի հետ և նրանց յարաբերութիւնները վերջինների հետ աւելի ջերմ, մարդկային և բնական կը լինեն“:

Շարունակութեան մէջ լրագիրը կարծիք է յայտնում, որ հոգևորականներին պէտք է հեշտացնեն այդ կոչումից հեռանալու միջոցները, որ հոգևորականների կրթութեան և հովուական պաշտօնի համար պատրաստվելու միջոցները պէտք է լաւացնել, որ նրանց նիւթական դրութիւնը պէտք է ապահովել, որ վերջապէս նրանց վարձատրվելու մի քանի ստոր ձևերը պէտք է փոփոխել և այլն:

Վերջը լրագիրը նկատում է, որ եթէ հոգևորական դասի այդ անձոռ պայմանները չը փոխվեն, մարդիկ կը ձեռնադրվեն ոչ թէ իրանց կոչման համեմատ, այլ ուրիշ նպատակներից դրդված:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Երևան, 25-ին դեկտեմբերի 80

«Մշակի» 199 և 228 համարներում «Վրոյր» ստորագրութեամբ մի նամակագիր խօսելով լուսաւորչական հայերի դէպի բողոքականների ունեցած ատելութեան մասին, ի միջի այլոց յիշում է բողոքական Աստուրին հրապարակաւ գանակոծելը և նրան սպանելը բողոքականութեան համար: Պարտաւորութիւն եմ համարում պ. Վրոյրին հետևեալ պատասխանը տալ: Բողոքական Աստուրը իմ հարազատ հայրս է, նրան ոչ մի ժամանակ չեն ծեծել, նա այն կոյրած մոլորած մարդիկներից չէր, որ համարձակվէին նորան փողոցում կամ մի այլ տեղ ծեծել: Հօրս սպանեցին Երևանից 17 վերստ հեռաւորութեամբ Բէգլղալու գիւղում 1876 թւին. սպանողը քահանայ էր: Հայրս գնացել էր տէր հօր տունը նորանից իր 800 րուբլի ստանալիքի համար, քահանան կարծելով

Դադեանցը «Մշակում», որի մէջ նա երևեցաւ և Մօսկվայի կարծեմ 20 հայ ուսանողների բողոքը, բայց... բայց առաւել լաւ է լռել այդ բողոքի ստեղծվելու մասին. միայն այսքան կարող եմ ասել, որ Մօսկվայի հայ ուսանողութիւնը, որքան ես անձամբ համոզվեցայ, իմանում է յարգել և սիրել այնպիսի «դարվիշ»-ներին, որպիսին մեր տաղանդաւոր Րաֆֆին է.

Մի օրգանից, որը ուզում էր ցոյց տալ իրան ընդունակ հասկանալու թէ՝ ինչ է **ո ւ ս ա ն ո ղ ն ե ր ի ս ո ւ ր բ կ ո չ ու մ ը** etc. etc., ի հարկէ, ընթերցող, դուք չէիք կարող սպասել հետևեալը.

Պ. Թ. Զ., իբր թէ ցոյց տալով Դադեանցին, որ նրան ամենևին աւելորդ էր (Մշ. № 143) յիշել իր ուսանող լինելը (ինչու է յիշել այդ պ. Դադեանցը ցոյց կը տանք ներքև), ասում է.

«... Լսեցէք, պարոններ, Մօսկ. համալսարանի իրաւաբ. բաժնի ուսանող և գիտէք ինչ է նշանակում ուսանող—մի ամենիմաստ, բազմագէտ....» չենք ուզում շարունակել արտագրել զանազան երեխայական ծաղրութիւնների ամբողջ մի շարք. Այստեղ մենք ուշադրութիւն կը դարձնենք պ. Թ. Զ.-ի այն խօսքերի վրա, որոնք վերաբերվում են առհասարակ ուսանողութեան.

«.... Բայց ներեցէք, պ. Դադեանց, մեք այդ անունից (այսինքն ուսանող) շլացողներից չենք, այդ նոր բառ չէ մեզ համար, մեք տգէտ ամբոխի գաղափարը չունենք ձեր ուսանողութեան վրա, մենք համոզված ենք թէ՝ «էշը միշտ էլ էշ կը մնայ, թէ կուզ Մեքքայ էլ տանես նորան....» (№ 30)

Բրավօ... որ ցիտովին է խօսացել աւելի համակրութեամբ.... Եօթ ամսվայ մէջ այսպիսի փոփոխութիւն մի լրագրի հայեացքների մէջ. բայց ոչ. սա մի զարմանալու բան չէ. մենք գիտենք և դուք, պ. Պապաջանեանց, ինքներդ էլ գիտէք թէ՝ ինչ շարժառիթներ էին ստիպում ձեզ խղել ուսանողների գլուխը: Մենք այդ կը ցոյց տանք փոքր ինչ ներքև:

* * *

«Ապացոյցներ, պատմական փաստեր, օրինակներ, խրողութիւններ...» գոռում է «Մեղու Հայաստանի»: Որքան էլ պատմութիւնից վերցրած օրինակներ ցոյց տաս, որքան էլ փաստեր աչքի առաջ դնես, նա դարձեալ շարունակում է ասել թէ՝ «Մշակը» առանց փաստերի է խօսում և այլն և այլն: Մի և նոյն քաղաքականութեան հետևեց և «Պսակը»

„Պսակին“ աշխատակցում են Էջմիածնի երկու երևելի պաշտպաններ Թ. Զ. և ՅՎ. Մ: Մենք չենք իմանում թէ՝ ովք են այդ պարոնները, բայց թէ դրանց յօդուածների սխօլաստիքական ձևերից, թէ ոճից, թէ, վերջապէս, լօգիկայից երևում է թէ հոգևորականների որ կարգից պէտք է լինեն:

«....Մեք (Թ. Զ. № 30) միշտ կը պաշտպանենք Էջմիածնի նշանակութիւնը... (և այլն)..., բայց եթէ երբէք կատարվեն նորա մէջ այնպիսի խրողութիւններ, որոնցով կարող է վայր ընկնել նա, մեք... չենք վլանալ նաև այդ խրողութիւնների դէմ յարձակվել...»

«...Էջմիածին և Էջմիածնականներ—սոքա բոլորովին տարբեր բաներ են, որոնց չէ կարողանում «Մշակը» խտրել ցրոշել....»

Միթէ այստեղ հարկաւոր են որ և իցէ բացատրութիւններ. այս սօֆեստիքական ձևերը ամենքիս համար ակներև են: Կարծես պ. Թ. Զ. չէ իմանում, որ «Մշակը» եթէ յարձակվում է Էջմիածնի անգործունէութեան վրա, այդ չէ նշանակում թէ «Մշակը» հերքում է, որ Էջմիածինը (իբրև ազգային հիմնարկութիւն) կարող է մեծ դեր խաղալ ազգային պատմութեան մէջ, ինչպէս և խաղացել է մի քանի անգամ, կարծես Թ. Զ. չէ հասկանում, որ Էջմիածնի վրա յարձակվել նշանակում է՝ յարձակվել նորա մէջ այժմեան գլխաւոր գործիչների վրա...

Ահա Էջմիածնի այս երևելի պաշտպանողը ինչպէս է ուզում պաշտպանել Էջմիածինը:

«....Քանի քանի անգամ Էջմիածինը հաշիւ տուաւ Ալաշկերտցւոց փողի մասին, քանի քանի անգամ ասուեցաւ թէ հանգուցեալ Այվազօվսկու բոլոր գրութիւնները ամբողջ և անվնաս պահվում են Էջմիածնում, բայց «Մշակը» դեռ այժմ գոռում է թէ այդ փողերը կերուած են (?), դեռ ճչում է թէ այդ գրութիւնները բոլորը (?) այրուած են....»

Ինչ կը վերաբերի ալաշկերտցւոց փողերի մասին, այժմ էլ ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ այն, ինչ հաղորդեց Հայկակը (Մշ. № 178), այսինքն՝ սեպտեմբերի 26-ին եղել է Կ. Պօլսում ազգային ժողովի նիստը և ըստ առաջարկութեան պ. Պ. Փափազեանի որոշվել է խնդրել Վեհ. Կաթողիկոսին, որ ժողոված դրամը գործածվի իր նպատակին:

Մեզ ամենքիս յայտնի է, որ այդ փողերը մինչև անգամ հանգստութիւն են վայելում Էջմիածնում: Ուրեմն «Պսակի» մայիսի համարի մէջ (8) մի ուրիշ՝ պ. ՅՎ.Մ-ի միջոցաւ ասել է հետևեալը.

«... Էջմիածնի վրա խօսած ժամանակ գոնէ պէտք է թերթէր («Մշակի» խմբագիրը) նրա պաշտօնական օրգանը: Այդքան վայր ի վերոյ յարձակումներից յետոյ կը խոստովանի արդեօք պ. Արծրունին թէ ինքն սխալվել է, եթէ նրան ցոյց տան անցեալ տարվայ (այս 1879) նոյեմբերի ամսատետրում տպուած, որ օգոստոսին առած են ալաշկերտցւոց փողերով.... (այս ինչ) ....արժեթղթեր... և այդ դրամի գործադրութիւնը յանձնված է Կ. Պօլսի Դպրոցասիրաց Արևելեան ընկերութեանը: Ի՞նչ արժէք ունեցան «Մշակի» առաջնորդող յօդուածներով պահանջները:»

Ասել այդ խօսքերը, ասում ենք, մենք, լրբութիւն չէր... բաւական չէ, որ «Արարատը», Էջմիածնի օրգանը, քնացնում է ժողովրդին, որ «Պսակն» էլ մի կողմից նրա օգնական է հանդիսանում...

Զարմացէք, ընթերցող, թէ ինչ կարծիքի են Էջմիածնի պաշտպանողները (նոյն խսկ № 8).

«.... Ոմն Բաց. Արծրունին մի քանի կոպէկ նուիրելով (ի հարկէ ազգի պահանջները լրացնելու նպատակաւ), նոյնպէս և շատերը կարծես իրաւունք են ստանում պահանջող լինել... (պահանջել Էջմիածնից որ այդ կոպէկները իր նպատակին գործածվին)...»

Սրան, Էջմիածնի պատուելի պաշտպանողներ, ռուսերէն կասեն. «Вотъ тебѣ и разъ!»:

պարտամուրհակները հօրս ձեռքին է, խաբելով տանում է իր այգին և այնտեղ խեղդում իր որդու և մի քանի պատրաստած աւազակների հետ։ Այդ սպանութեան համար անցեալ տարի տէրհայրը իր որդու հետ տնքում էին Երևանի բանտումը։

Գալով այն հանգամանքին, թէ հայերը առհասարակ լաւ չէին վարվում բողոքականների հետ, դորա մասին ես ոչինչ չունեմ ասելու։ Եթէ պ. Վրոյրը դարձեալ կը պնդի իր ասածը հօրս վերաբերութեամբ, թող բարեհաճի գալ ինձ մօտ և ես ցոյց կը տամ նրան տեղոյս Նահանգական դատարանում (Окружный судъ) մի հաստ գործ, որը գոյացաւ հօրս սպանութեան առիթով։ Բայց թէ ինչու չարագործները չը ստացան իրանց արժանաւոր պատիժը,—դորա պատճառը ես չը գիտեմ։

Հաճեցէք, պ. խմբագիր, ճշմարտութեան անունով իմ այս նամակին տեղ տալ ձեր յարգելի լրագրի առաջիկայ համարում։

Աշոտ Ա. Տէր-Վարդանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Ելենօվկա, 22 դեկտեմբ. 80

Այսօր իմ խանութիս մէջը հաւաքված մի քանի երիտասարդներ, «Մշակ» լրագրի թերթը ձեռքերին, կարդում էին հետաքրքրական կերպով այն յօդուածները, որոնց մէջը նկարագրված էր Վանայ սովատանջների ցաւալի վիճակը, թէ սովը դեռ ևս շարունակվում է և նրբան շատերը կամայ ակամայ զոհ են մատնվում, և թէ նրանց կեանքը փրկելու համար սաստիկ հարկաւորութիւն է զգում սովելոց խնամող ընկերութիւնը։ Այս հանգամանքները խօսակցութեան նիւթ դառնալով երիտասարդութեան մէջ, նոցանից իւրաքանչիւրը առաջարկեց իր ցանկութիւնը, նուիրել իր լումայն յօգուտ նոյն սովելոց։ Այս կերպով խկոյն հանգանակվեցաւ 32 րուբլի, որպիսի փոքրիկ նուէրը ուղարկելով յարգելի խմբագրիդ, խնդրեմ հասցնել ուր որ հարկն է, յիշելով նուիրատուաց անունները «Մշակ» պատուական լրագրիդ մէջ։

Գէորգ Բաղդասարեան Բուրնազեանց 5 ր., Իգնատիոս Բաղդասարեան Բուրնազեանց 5 ր., Ներսէս Վարդանեան Ալիզեանց 2 ր., Խաչատուր Տէր-Աբրահամեանց 1 ր., Ազարէկ Վարհազարեանց 3 ր., Նիկոլայ Յարութիւնեան 1 ր., Գասպար Բաղդասարեան Բուրնազեանց 1 ր., Գրիգոր Յովակիմեան 50 կ., Ենօք Փիլօեանց 1 ր., Խաչատուր Վարդանօվ 1 ր., Հայրապետ Ստեփանեան 1 ր., Յակոբջան մահտեսի Պետրոսեան 1 ր., Յովհաննէս Էլիզբարեանց 3 ր., Մալխաս Մուրադօվ 2 ր., Ադօյ Առաքելով 1 ր., Քեարիմ Ասկեար-օղլի 1 ր., Իբրահիմ-Հաջի-Մահմադ-Ալի-օղլի 1 ր., Կասում-Քիալբալայ-Մահմադօղլի 50 կ., Հայրապետ Բաղդասարեանց 50 կ., Խաչօյ Մկրտչեան Աւետեանց 50 կ.։ Ընդամենն է երեսուն երկու րուբլի։

Իգնատիոս Բուրնազեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ստացանք պ. Տիգրան Տէր-Օհանեանցի ձեռքով 94 րուբլ 18 կ., որ հանգանակված էր Սպահանի մէջ յօգուտ Վանի սովատանջների։

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ, պ. Գր. Խալաթեանից ստացանք 100 րուբլ, որ Մօսկվայի հայ ուսանողները հանգանակեցին յօգուտ Վանի սովատանջների։ Միւս անգամ պարոնը խոստանում է ուղարկել մեզ նուիրատուների ցուցակը և մնացած փողերը։

—

Ստացանք մեծ շնորհակալութեամբ կոյս Հռիփսիմէ Թայիրեանցից տէր-Եզնիկ քահանայ Երզնկեանցի «Դասագիրք հայկական ձայնագրութեան», որ կոյս Թայիրեանց իր ծախսով հրատարակած է։ Գրքոյկը տպված է Էջմիածնի տպարանում։

—

ՍՂՆԱԽԻՑ մեզ գրում են. «Անցեալ տարի քաղաքային կլուբը ստանում էր հայ լրագիրներից միայն «Մշակը», իսկ այս տարի բացի «Մշակից» կը ստանայ և «Փարոս Հայաստանի» հանդէսը։ Շատ ուրախ ենք, որ այստեղ հետզհետէ հայ հրատարակութիւնների ընթերցողների թիւը շատանում է։ Այստեղ բացվելու է շուտով և մ ի ա ղ ն ո ւ ա կ ա ն կլուբ»։

—

Սղնախից մեզ հաղորդում են, որ այս տարի արտերը լաւ են, բայց թանգութիւնը դեռ ևս շարունակվում է։ Ալիւրի պութը ծախվում է 2 ր., մսի ֆունտը 10 կ., իսկ գիւղացի կանանց բերված կենսական պիտոյքները աւելի էլ թանգ են ծախվում։

—

Պ. Մարտիրոս Նաբաթեանցից, ԳԱՆՁԱԿԻՑ ստացանք 275 րուբլ, որ պարոնը հաւաքած է հանգանակութեամբ յօգուտ Հայաստանի սովատանջների։

—

Երէկ մի տխուր լուր տարածվեց քաղաքում։ Հայազգի գեներալ Արշակ Յարութիւնեան Տէր-Ղուկասօվ յանկարծակի վախճանվեց Թիֆլիսում։ Երէկ, յունվարի 9-ին հանգուցեալին Լօնդօն հիւրանոցից տարան Վանքի մայր եկեղեցին, և թաղման հանդէսը կը կատարվի կիրակի օր, յունվարի 11-ին։ Գրեթէ ամբողջ քաղաքը ներկայ էր գեներալի յուղարկաւորութեան հանդիսին։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԿԻԵՎ, 7 յունվարի։ „Кіевлянинъ“ լրագիրը հաղորդում է. Կիրակի, յունվարի 4-ին Կիեվի մէջ տեղական ժանդարմական վարչութեան կարգադրութեան համեմատ կալանաւորված են չորս անձինք, երկու կին և երկու տղամարդ, որոնց կասկածում էին, թէ նրանք պատկանում են յեղափոխական յանցաւորների ընկերութեանը։ Կալանաւորվածների բնակարանը խուզարկելու ժամանակ գտնվեցան հարաւային բանւորների միութեան պրօգրամները չափազանց տերրօրական ուղղութեան։ Այդ պրօգրամները նպատակին հասնելու համար առաջարկում են՝ հրդեհաձգութիւններ, քաղաքական սպանութիւններ և այլն։ Բացի այդ գտնված են զանազան ձևի զէնքեր՝ րէվօլվէրներ, դաշոյններ, տապարներ և ամեն բան, ինչ որ հարկաւոր է կեղծ անցագիրներ շինելու համար, մօտ 20 կեղծ կնիքներ, գաղտնի տպարանի պատկանելիք և բաւական քանակութեամբ շրջաբերականներ բանւորների հարաւային միութեան կողմից Կիեվի զինուորական արհեստանոցներից մէկի կառավարչի սպանութեան մասին։ Շրջաբերականները կազմված են դատավճռի ձևով, խօսում են սպանութեան մասին, իբրև կատարված իրողութեան վրա և երևի պէտք է տարածվէին սպանութեան կատարմանից յետոյ։ Ասում են, որ այդ յանցաւոր նպատակին հասնելու համար բոլոր պատրաստութիւնները արված էին, բայց նրա իրագործմանը խանգարեց ժանդարմական վարչութեան կարգադրութիւնը, որ վաղուց հետևում էր յանցաւորներին։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 8 յունվարի։ Երէկ յունվարի 7-ին Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլաեվիչ աւագը ուղևորվեցաւ արտասահման։ Երէկ հասաւ Ս. Պետերբուրգ երևելի ճանապարհորդ Պրժեվալսկի։ „Голосъ“ լրագրին հեռագրում են Լօնդօնից յունվարի 7-ից. պատերազմական նշանակութիւն ունեցող մի քանի անգլիացիների առաջարկութեան համեմատ անգլիական կառավարութիւնը վճռեց էլի մի քանի ժամանակ թողնել իր զօրքերը Կանդահարի մէջ։

ՌԻԳԱ, 7 յունվարի։ Օֆիցերական ժողովի մէջ ճաշ տրվեցաւ „Голосъ“ լրագրի թղթակից պ. Սօլօվեօվի ակամայից հեռանալու պատճառով, որը գրում էր Բաուտենֆելդի գործի մասին։ Ճաշին ներկայ էին զանազան առանձին զէնքերի օֆիցերներ և այստեղի ռուս հասարակութեան ներկայացուցիչները։

ԿԻԵՎ, 7 յունվարի։ Կիեվի նահանգը վերաքննող սենատոր Պօլօվցեվ հիւանդ է, բայց չը նայելով հիւանդութեանը, չէ դադարեցնում աշխատանքները։ Գլխաւոր-նահանգապետ Չերտկօվ հրաժարվեց իր պաշտօնից։

ՓԱՐԻԶ, 8 յունվարի։ Մադրիդից հեռագրում են, որ սպանիական ազգային ժողովը զբաղված էր վիճաբանութիւններով թագաւորի գահական ճառին պատասխանելու համար։ Մի քանի պատգամաւորներ ընդդէմ էին Գերմանիայի հետ դաշնակցութիւն կապելու։ Կանօվաս-դել-Կաստիլիօ յայտնել է, որ Գերմանիայի հետ դաշնակցութեան մասին լուրերը անհիմն են և որ Սպանիայի այժմեան յարաբերութիւնները Ֆրանսիայի հետ աւելի լաւ են, քան թէ որ և է ժամանակ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 յունվարի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 37 կ., երկրորդ 93 ր., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 222 ր. 50 կ., երկրորդ 221 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը 92 ր. 12 կ., երկրորդ 92 ր. 25 կ., երրորդ 92 ր., ոսկի 7 ր. 83 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,25 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 214 մարկ, Փարիզի վրա 265 ֆրանկ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Ուրեմն նուիրողը պէտք է նուիրէ, իսկ մնացածը նրա բանը չէ... ուրեմն սառնասիրտ նայենք ինչպէս Էջմիածնում գողանում են, ինչպէս աբեղաները ազգային ցորեն և խոտ են կրում (№ 28) այն ժամանակ, երբ տասը հազար հայեր սովից մեռնում են... ուրեմն ուշադրութիւն չը դարձնենք Էջմիածնում կատարվող հետևեալ հրաշքների վրա։

«... 300 սայլ խոտ 40 տավարը կերել սպառել են եղեր և այն՝ Մայիս ամսում դաշտերի խոտաւէտ ժամանակ... և այլն և այլն («Ես չեմ» № 28)։

Մինթէ Էջմիածնի պաշտպանողները կարծում են, որ հասարակութեան ամեն մի անդամ իրաւունք չունի պահանջել, որ հասարակական միջոցները ծառայեն իրանց նպատակին,—որ ամեն մի հայ իրաւունք չունի պահանջել իր ազգային հիմնարկութիւնից, Էջմիածնից, որ ազգային սեփականութիւնը չը յափշտակվի, որ նա ազգային պիտոյքներին ծառայէ....

* * *

Դառնում ենք թ. Զ.-ի խօսքերին հանգուցեալ Այվազօվսկու գրուածքների վերաբերմամբ։

Պարոն, նայեցէք «Փորձ» ամսագրի այս տարվայ № V. դուք կը տեսնէք, որ Այվազօվսկու մահից յետոյ իսկոյն՝ այսինքն ապրիլի 12-ին Թիֆլիսի տպագրական ընկերութեան վարչութիւնը կազմել է արտաքոյ կարգի նիստ և գրութիւն է ուղարկել ընկերութեան պատուոյ անդամ՝ Վեհափառ Կաթողիկոսին, որով թոյլտւութիւն է խնդրել նորին Վեհափառութիւնից աչքի անցնել նոյն իսկ ընկերութեան պատուոյ անդամ հանգուցեալ Այվազօվսկու մահից յետոյ նրա մնացած գրուածքները և յարմար գտած գրութիւնները անմիջապէս տպագրել. և ինչ էք կարծում, պ. թ. Զ..—մինչև այժմ ընկերութեան վարչութիւնը սպասում է պատասխանին....

Էջմիածնում, երևի, աւելի յարմար են գտել հաւատ ընծայել մի սևագլխին, որը հանգուցեալի մահից յետոյ ուղարկվեց Թիֆլիս և մէնակ քրքրում էր հանգուցեալի գրուածքները և, ինչպէս ականատեսները վկայում էին (տ. «Մեղու Հ.»), պատռտելով նրա գրուածքները, ածում էր Քուրը. այսպիսի մի սևագլխին աւելի հաւատ են ընծայում, քան թէ մի կազմակերպված ընկերութեան.

Պատճառը....պատճառը յայտնի է ամենքին։

Եթէ Էջմիածինը աչքի առաջ չունենար ոչնչացնել հանգուցեալի մի քանի «վնասակար» գրուածքները, նա, ի հարկէ, առանց ուշադրութեան չէր թողնի Թիֆլիսի ազգային տպագրական ընկերութեան օգտաւէտ առաջարկութիւնը.... Մինթէ հարկաւոր են աւելի համոզիչ ապացոյցներ, որ Այվազօվսկու շատ և շատ գրուածքների երեսը էլ ոչ ոք տեսնելու չէ....

* * *

Թողնենք, ընթերցող, Էջմիածինը և նրա պաշտպանողներին, որոնք յանուն Էջմիածնի պաշտպանութեան, բաւականին մոռացին «Պսակի» էջերը։ Այդ պաշտպանողների թւումն է և ինքն պ. Վ. Պապաջանեանց, որը նոր տարուց նշանակված է Էջմիածնի ճեմարանի բարձր դասատուում (եթէ չեմ սխալվում) վերացական փիլիսոփայութեան ուսուցիչ։ Մանրամասնութիւններ, որոնք բաւականին ծանօթացնում են պ. Պապաջանեանցի պուբլիցիստիքական դիմակի հետ, կարող էք գտնել «Մշակի» № 217 Երևանից գրած թղթակցութեան մէջ։

«Պսակը» նոյնպէս և մանկավարժական թերթ է։ Այդ բաժնի գլխաւոր վարողը պ. Կ. Ս.—է։

Այս պարոնը տպել է մի ամբողջ շարք մանկավարժական գրուածքների։ Սկսում է դա նրանից, որ հայերիս «Յառաջադիմութիւն հարկաւոր է» (№№ 4, 5). յետոյ իբր թէ ցոյց է տալիս «Ազգային յառաջադիմութեան կարճ ճանապարհը» (№№ 6, 8). սրա մէջ ցոյց է տալիս, թէ ամեն մի դասակարգը (հայրերի, եղբայրների, երիտասարդների և մանուկների) ինչպէս պէտք է գնայ յառաջադիմութեան կարճ ճանապարհով, որից իմացվում է միայն այն, որ ամեն մի դասակարգը պէտք է գ ո ր ծ ի ու ա շ խ ա տ ի, ա շ խ ա տ ի ու գ ո ր ծ ի... Կ. Ս. գործը սկսել է և ինհարկէ պէտք է վերջացնի և ահա № 15-ում առաջարկում է «Յառաջադիմութեան մասին հայրերի հրահանգը»։

Անկասկած Կ. Ս. պէտք է շարունակէր իր այդ մանկավարժական յօդուածների շարքը և առաջարկէր «Պսակի» ընթերցողներին «Յառաջադիմութեան մասին եղբայրների հրահանգը», «Յառաջադիմութեան մասին երիտասարդների հրահանգը» և այլն և այլն, եթէ իր ժամանակին պ. Ս. Դադեանցը դրա ճանապարհը չը կտրէր։

Մենք ներքև կը վերադառնանք պ. Դադեանցին. առ այժմ կաշխատենք ծանօթացնել երևելի մանկավարժի, Կ. Ս—ի, գաղափարների հետ, այս երևելի րէֆօրմատորի հետ։

«Յառաջադիմութիւն»-ը, ընթերցող, ըստ «Պըսակի» փիլիսոփայ-մանկավարժ Կ. Ս.-ի ահա ինչ է.

«Ամենայն ազգաց պատմութիւնները կը հաստատեն, թէ մարդս յառաջ աւելի վայելչութիւն ունէր (!), աւելի էր ապրում, քան թէ այժմ. (Տէր ողորմեայ). այս պատմական ճշմարտութեան վրա մտածող որ և է մարդ կը զգայ անշուշտ, թէ մարդս իր բարի վայելչութիւնը կորցրել է և թշուառութեամբ է ապրում (Տէր ողորմեայ)։ Այս զգացումը թելադրում է մարդու մէջ մի բուռն ցանկութիւն, որ կարող չէ համնել նախնեաց վայելչութեանն ու հանգստին (!!!)։ Այս նպատակն յայտնելուց յետոյ բան չի պակասիլ մարդուն, բայց միայն չարժում մի, որով յառաջ կը գնայ և կը հասնի նախնեաց վայելչութեանը։» (!! Տէր ողորմեայ)։ Այսպիսի դատողութիւններից յետոյ մեր երևելի փիլիսոփան համնում է ահա ինչին.

«Այս վայելչութեան ցանկութիւնն, որ միօրինակ թելադրվում է ամենայն (?!) մարդու մէջ, հաստատում է բացարձակ կերպով, թէ յառաջադիմութիւնն հարկաւոր է» (№ 4) !!.. Տէր իմ Աստուած։

Ուրեմն, ընթերցող, դուք տեսնում էք, որ այն, ինչ մենք ամենքս անուանում ենք «յառաջադիմութիւն» (յետ մղել մեր նախնեաց դրութեան հասնելու նպատակաւ), ըստ Կ. Ս.-ի, ըստ «Պսակի» կարծեաց «յառաջադիմութիւն» է!!!....

(Կը շարունակվի)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԻՆՉ Է ՊԱՏՃԱՌԸ ՈՐ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԳԱԶԻՆԸ ծախում է այժմ այնքան մեծ քանակութեամբ թէյ և այլ ապրանքներ: Որովհետև այդ մագազինը ստանում է թէյ ուղղակի պլանտատորներից, առնում է բոլոր ապրանքները ուղղակի գործարաններից և բաւականանում է փոքր շահով: Այդտեղ կայ սովորաբար 50,000 ֆունտ թէյ առաջին տեսակի, կակաօ և շօկօլադ-ֆրայ, մուրաբա և կօնֆէկտներ 25% աւելի էժան, քան թէ ամեն տեղ, անկողիններ, հրացաններ, րէվօլվէրներ, կողպէքներ, մատուցարաններ, ամաններ, դանակներ, դգալներ, թէյամաններ, բաժակներ, թամքեր, գուլպաներ կանանց և տղամարդկանց, թաշկինակներ, մակինտօշներ, կալենկօր, թուղթ, մատիտներ, տետրակներ, գրիչներ ամեն ձեռքի համար և այլն, 20 մինչև 40% աւելի էժան քան թէ ուրիշ տեղ: Արծրունու գալլէրէում: 100—28

ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ
ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՈՒՄ
Բ. ՇԱՀՎԵՐԴԵԱՆԻ
ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

(Գօլօվինսկի Պրօսպէկտի վրա, Ալէքսանդրեան այգու մօտ)

Բաժանորդագրվում են, թէ տեղական, թէ ռուսաց և թէ արտասահմանեան պարբերական բոլոր հրատարակութիւններին, նոյն իսկ խմբագրատանց յայտնած գներով: Օտար տեղերից թող բարեհաճեն դիմել հետևեալ հասցէով.

Въ Тифлисъ, въ газетное агентство В. Шавердова.

30—23

АНГЛИАКАН ՄԱԳԱԶԻՆՈՒՄ

Համեմատեցէք թէյի ֆունտը	1 ր. 5 կ.	Մօսկվայից բերվող թէյի հետ	ֆ.	1 ր. 30 կ.
— — —	1 ր. 10 կ.	— — — —	ֆ.	1 ր. 40 կ.
— — —	1 ր. 20 կ.	— — — —	ֆ.	1 ր. 60 կ.
— — —	1 ր. 40 կ.	— — — —	ֆ.	1 ր. 80 կ.
— — —	1 ր. 60 կ.	— — — —	ֆ.	2 ր. —
— — —	1 ր. 80 կ.	— — — —	ֆ.	2 ր. 50 կ.
Ամենալաւը — —	2 ր. —	— — — —	ֆ.	3 ր.

19—100

ԻՒԼԻՈՒՍ ԳՐԵՑԻ Վ ԿԱՅԱԿԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՄԻՋՈՑ (դեղ) ՈՍԿՐԱՑԱՒԻ ԵՒ ՌԵՎՄԱՏԻԶՄԻ դէմ: Ամենալաւ օգնող միջոց է, որ կարելի է հեշտութեամբ և առանց ցաւի գործ դնել ամեն տեսակ ՈՍԿՐԱՑԱՒԻ ԵՒ ՌԵՎՄԱՏԻԶՄԻ դէմ, մանաւանդ ատամների և ջղերի ցաւի և մարմնի զանազան մասերի կծկման՝ դէմ, միակողմանի գլխացաւի (միգրէնի) դէմ, գլխի կծկման դէմ և մինչև անգամ ԿՐԿՆՎՈՂ ՋԵՐՄԻ դէմ, սրտի ախերի և կրծքի բորբոքման դէմ, ռեվմատիզմի հետևանքների դէմ նոյնպէս և արտասահմանեան ջրերից լաւացողների համար: Վկայականի միակ տէրը Իւլիուս Գրեց, Վեննա, II Prater strasse № 49. Ծախվում է 4 ռուբլի գործածութեան խրատներով Ռուսաստանի բոլոր դեղատուններէ մէջ: Գլխաւոր պահեստը Մօսկվայի Ռ. Կեօլեր և ընկ. խանութի մէջ, Նիկօլսկայա փողոցի վրա: փօստային ծախսի համար 40 կ. է ուղարկվում:

10—25 (3)

Մինչև այժմ չեղած ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԻՊ ՌԺԻՇԿ ՇՄԻԴՏԻ, որ կատարելագործված է բժիշկ ՄԷՎՐԻԿԻ ԴԻԵՑԻՑ: Առողջացնում է ամեն տեսակ ԽՈՒԼՈՒԹԻՒՆ, եթէ նա բնական չէ: ՆՐԱՆՔ ՌՈՒԲԼ ստանալուց յետոյ ուղարկվում է ՄԻ ՇԻՇ այդ իւղից, մանրամասն ԽՐԱՏՆԵՐՈՎ գործածութեան մասին: Այդ իւղը կարելի է ստանալ Պետերբուրգի բոլոր ԴԵՂԱՏՈՒՆՆԵՐԻՑ և Ալէքսանդր ՎԵՆՑԵԼԻՑ, Կազանսկայա փողոց № 3:

7—50

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Կուկիայումը, Սիմէօնովսկի փողոցի վրա, Հախվերդեանի տանը: Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր առաւօտեան ժամի 9—11. Նաւասարդեան—խիրուրգիական և վեներական (սիֆիլիտական) հ., Բուդկօվսկի—կանանց և ներքին հ., ժամի 11—1. Լունկեվիչ—աչքերի, վեներական և կաշուի հ., ժամի 5—7. Պավլօվսկի—ջղային, հոգեկան և ներքին հ., Ուշակով—երեխայոց հ., ծաղկահատութիւն առաւօտեան ժամի 9—11. շաբաթ օրերը երեկոյեան ժամի 7—8—ընդհանուր բժշկական խորհուրդ (консультація): գիշերապահ բժիշկը երեկոյեան ժամի 9-ը մինչև առաւօտեան ժամի 7-ը: ընդունվում են և գիշերօթիկ հիւանդներ:

Վարձ՝ երթևեկ հիւանդներիցը ցերեկը—50 կ., գիշերը 1 ր.: Աղքատներին անվարձ բժշկական խորհուրդ և դեղ:

Հիւանդանոցումը բնակվում է բժիշկ Նաւասարդեանը:

VICHY

Складъ въ ПАРИЖѢ, 22, бульваръ Монтмартръ.

PASTILLES DIGESTIVES, приготовленныя въ Виши изъ соли, добываемой изъ особенныхъ источниковъ, весьма пріятны на вкусъ и хорошо дѣйствуютъ противъ тошноты и труднаго пищеваренія.

SELS DE VICHY POUR BAINS. Одинъ свертокъ для ванны лицамъ, не могущимъ лечиться въ Виши.

Во избѣжаніе поддѣлки, требовать на всѣхъ марку.

Компаніи.

Թիֆլիսում Ցուրինօվի մօտ:

Անգլիական խանութի մէջ ծախվում են ՌԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ, որոնցով մի անգամից կարելի է 20 ԱՒԱՋԱԿ ՍՊԱՆԵԼ, իւրաքանչիւր ատամակ 1 ր. 50 կ.: Մի և նոյն տեղը ամեն տեսակ անգլիական զէնք միւս տեղերից 30% էժան: Արծրունու գալէրէյ: 3—12

Ամբողջ հագուստ կամ պալտօ 15 ր., րէվօլվէրներ 4 ր. և աւելի թանգ, կօնֆէկտներ հացի դէմ 60 կ. ֆունտը, խինայի գինի և փոշի ջերմի դէմ 1 ր. 50 կ., խերես, պորտվէյն 1 ր. 20 կ., կօնեակ շիշը 2 ր.: Բացի այդ Անգլիական խանութի մէջ ստացված է թէյ մեծ քանակութեամբ:

6—12

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԱՇՈՒ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ

Բաց անելով իր բոլոր արդիւնաբերութիւնների պահեստը միքլի փողոցի վրա Լաժեվնայա կարգում Քարթվէլօվի տանը, պատիւ ունի առաջարկել պ. պ. առևտրականներին և գործածողներին ամեն տեսակ պադօշի, ձիու, իւֆտի և օպօյկի ապրանքներ, նոյնպէս և փոխաժկաներ, գալօշկաներ, սիրոմեանի կաշիներ, թամբի և մէքենաների րէմններ: Ծախվում են գործարանի գներով: 11—20

Այսու պատիւ ունիմ ՅԱՅՏՆԵԼ ՏՓԽԻՍԻ հասարակութեան, որ մօտ օրերս մտադիր եմ ԿԱՊԱԼՈՎ ՏԱԼՈՒ մեծ Բագավխանայի մէջ գտնուած երկու աչք կրպակները № 33 իրանց նկուղով և վերնատնեակով և իւր շրջակայ շկաֆներով, որոնք պատկանում են Մուղնու սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյն: Յանկացողները կարող են դիմել ինձ մօտ ՍՈՒՐԲ ԳԱՅԱՆԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ ամեն օր 9 ժամից առաւօտեան մինչև 10 ժամը և իմանալ պայմանները:

Երեսփոխան Մուղնու սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ Ն. Խոսրովեանց

6—7

Դուրս եկաւ մամուլի տակից Ծրագիր և ժամանակագրական աղիւսակ ընդհանուր և ազգային պատմութեանց: Սա օժանդակիչ ձեռնարկ է ուսուցիչներին դասաւանդութեան և աշակերտներին կրկնութեան համար: Ծախվում է Տփխիսում կենտրոնական և Կովկասեան գրավաճառանոցներում: Գինը 40 կոպ. գումարով առնողներին զիջումն կը լինի: Յանկացողները կարող են դիմել և Երևան աշխատասիրողներին այսպէս, Эривань. Симеонеянцу или Мельянцу. Въ женское училище св. Гаянэ.

1—2

Մամուլի տակն է, շուտով լոյս կը տեսնի և կուղարկուի իւր բաժանորդներին „Մտաւոր. Ֆիզիկական և բարոյական Ինքնակրթութիւն" գիրքը. Հեղ. Ջօն Ստիւարտ Բլէկկիի, Թարգմ. Գրիգոր Շահբուդաղեանի:

1—3

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ
ԹԵՐԹ
ՄԻ ԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

(1—2 ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻՑ ԲԱՂԿԱՑԱԾ)

Կը հրատարակվի 1881 թուից Երևանում աշխատակցութեամբ պ. պ. բժիշկների՝ Արտէմ Խմաիչ Յովհաննիսեան, Աւետիք Բաբայեան, Գրիգոր Տէր-Գրիգորեան, Մարտիրոս Քալանթարեան, Արմենակ Շահազիզեան, Քոչարեան, Բագրատ Նաւասարդեան, և հետևեալ ծրագրով՝

I Պետական կարգադրութիւնները ժողովրդի առողջութեան վերաբերութեամբ.

II Առողջապահական յօդուածներ աշխարհիկ ոճով. ժողովրդի առողջապահական պայմանները. բժշկական արհեստը ժողովրդի մէջ. բժշկականութիւնը ժողովրդականացրած.

III Բժշկական մատենախօսութիւն.

IV Խառն լուրեր. Յայտարարութիւններ.

Տարեկան գինն է 3 մանէթ կանխիկ վճարելի

Խմբագիր հրատարակիչ
Երևանայ քաղաքային բժիշկ
ԼԵՒՈՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆՑ

„ՓԱՐՈՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ" պատկերազարդ հանդէսի 1881 ամի առաջին տետրն հրատարակվեցաւ և ուղարկվեցաւ պատուելի բաժանորդաց: Տետրս բովանդակում է իր մէջ տասնևհինգ յօդուածներ և նոյնչափ պատկերներ, յորոց եօթն նկարված և փորագրված են յատուկ մեր հանդէսի համար:

„Փարոսն" կը հրատարակվի ի 1881 ամի երկու ամիսն մէկ անգամ: Տարեկան գինն է 5 ռուբլի:

Հրատարակիչ Սոփիա Մսերեանց

VICHY

Управленіе:

PARIS, 22, boulevard Montmartre.

GRANDE-GRILLE. Отъ лимфатическаго расположенія, дурнаго пищеваренія, засоренія печени и селезёнки, завала, каменной болѣзни и проч.

HOPITAL. Отъ труднаго пищеваренія, тяжести желудка, потери аппетита, боли въ желудкѣ.

CELESTINS. Отъ боли въ пояснице, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.

HAUTERIVE. Отъ боли въ поясницѣ, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.

ТРЕБОВАТЬ названіе источника на коробкѣ.

Թիֆլիսում Ցուրինօվի մօտ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 9 Января 1881 года.

Типографія Главн. Управ. Намѣстн. Кавказск.